

PSYCHOPEDIE

Přednáška: Mgr. Alena Skotáková, Ph.D.

POJMY

- ◉ **Psychopedie, pedagogika osob s mentálním postižením** - speciálněpedagogická disciplína, která se zabývá problematikou edukace, podpory a poskytování služeb osobám s mentálním postižením v jednotlivých fázích jejich života. Psyché = duše, paideia = výchova
- ◉ **Předmět psychopedie** - člověk s mentálním postižením bez ohledu na věk, stupeň postižení a případně kombinaci postižení.
- ◉ **Cíl psychopedie** - dosažení maximálního stupně rozvoje osobnosti jedinců s mentálním postižením při respektování zvláštnosti postižení a jedinečnosti každé osobnosti a snaha o jejich integraci do majoritní společnosti

POJMY

- ◉ **Mentální retardace (MR)** - vývojová porucha integrace psychických funkcí postihující jedince ve všech složkách jeho osobnosti - duševní, tělesné i sociální. Trvale porušena poznávací schopnost - projevuje se v procesu učení. Jde o celkové snížení intelektových schopností (schopnost myslet, učit se, přizpůsobovat se svému okolí).
 - vrozená
 - částečně získaná (do 2 let života dítěte)
- ◉ **Demence** - proces zastavení, rozpadu normálního mentálního vývoje po **2. roce života**. získaná MR. **Příčiny:** nemoc, úraz hlavy (zánět mozku, nádory), poruchy metabolismu, intoxikace, duševní poruchy. **Projevy:** poruchy paměti, orientace, úsudku, schopnosti abstraktního myšlení, motivace, pozornosti, emotivity, chování, komunikace.
 - dětská
 - stařecká
- ◉ **Pseudooligofrenie** - zdánlivá MR, ve skutečnosti se nejedná o MR (dříve sociální debilita). Způsobena vlivem vnějšího prostředí, Dítě je výchovně zanedbané, trpí psychickou deprivací, pochází ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí. IQ nižší o 10 až 20 bodů - hraniční pásmo MR. **Projevy:** opožděný vývoj řeči, myšlení, schopnosti sociální adaptace, infantilismus, hravost, negativismus, apatie. Motorika nebývá porušena. Nejedná se o trvalý stav.

CHARAKTERISTIKA OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

- Celkové poškození neuropsychického vývoje osob s mentálním postižením s sebou přináší řadu zvláštností v jednotlivých stránkách jejich osobnosti. Poškození se dotýká procesů **poznávacích**, zasahuje sféru **emocionální a volní**, ovlivňuje **adaptibilitu i chování** jedince, projevuje se i ve zvláštnostech **motoriky**.

KLASIFIKACE MENTÁLNÍ RETARDACE

Klasifikace podle etiologie (existuje mnoho dělení od různých autorů)

- ⊙ Příčiny **endogenní** (genetické, dědičné)
- ⊙ Příčiny **exogenní** (vzniklé vlivem prostředí) -
v raném těhotenství poškození oplozeného vajíčka, v pozdním těhotenství intrauterinní infekce, špatná výživa, inkompatibilita, abnormální porod, postnatální nemoci nebo úrazy v dětství

KLASIFIKACE MENTÁLNÍ RETARDACE

Klasifikace dle stupně mentálního postižení

- ◉ **F 70 Lehká MR - IQ 69-50** (odpovídá mentálnímu věku 9-12 let). Stav vede k obtížím při školní výuce. Mnoho dospělých je ale schopno práce a úspěšně udržují sociální vztahy a přispívají k životu společnosti.
- ◉ **F 71 Středně těžká MR - IQ 49-35** (odpovídá mentálnímu věku 6-9 let). Zřetelné vývojové opoždění dětství, avšak mnozí se dokáží vyvinout k určité hranici nezávislosti a soběstačnosti, dosáhnou přiměřené komunikace a školních dovedností. Dospělí budou potřebovat různý stupeň podpory k práci a k činnostem ve společnosti
- ◉ **F 72 Těžká MR - IQ 34-20** (odpovídá mentálnímu věku 3-6 let). Stav vyžaduje trvalou potřebu podpory.
- ◉ **F 73 Hluboká MR - IQ 19 a níže** (odpovídá mentálnímu věku pod 3 roky). Stav způsobuje nesamostatnost a potřebu pomoci při pohybování, komunikaci a hygienické péči.
- ◉ **F 78 Jiná MR** - nelze přesně určit pro přidružená postižení smyslová a tělesná, poruchy chování a autismus
- ◉ **F 79 Nespecifikovaná MR** - je určeno, že jde o mentální postižení, ale pro nedostatek znaků nelze jedince přesně zařadit

KLASIFIKACE MENTÁLNÍ RETARDACE

Typ postižení:

- ◉ eretický (nepokojný, dráždivý, instabilní)
- ◉ torpidní (apatický, netečný, strnulý)
- ◉ nevyhraněný

PORADENSTVÍ

- ◉ **Střediska rané péče** - zaměřují se na včasnou diagnostiku, komplexní přístup a péči o dítě, medicínsko-terapeutickou podporu, pedagogicko-psychologickou podporu, včetně poradenských služeb
- ◉ **Školská poradenská zařízení - PPP, SPC.**
- ◉ **Poradenské služby ve škole** poskytuje výchovný poradce, školní metodik prevence, školní psycholog, školní speciální pedagog

SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÁ CENTRA

- Činnost centra se uskutečňuje ambulantně na pracovišti centra ve školách a školských zařízeních, případně v rodinách, v zařízeních pečujících o žáky s mentálními postiženími
- Činnosti - metodika cvičení pro děti raného věku, smyslová výchova, rozvoj hrubé a jemné motoriky, hudební činnosti, rozvoj grafomotoriky, logopedická péče, využití různých terapií

PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

od 3 do 6/7 let dítěte (Školský zákon 561/2004 Sb., Vyhláška č. 14/2005 Sb., Vyhláška č. 73/2005 Sb.) Děti se vzdělávají podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (2007/2008) - součástí programu je zaměřenost na děti se speciálními vzdělávacími potřebami a dbání na individuální zvláštnosti

- mateřská škola
- mateřská škola speciální
- speciální třída při mateřské škole

Přípravná třída - pro děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí (pětileté a děti s odkladem školní docházky. Nezapočítává se do povinné školní docházky, je bezplatné, maximální počet žáků je 15.

ZÁKLADNÍ ŠKOLSTVÍ

Vzdělávání v období povinné školní docházky (Školský zákon 561/2004 Sb., Vyhláška č. 48/2005 Sb., Vyhláška č. 73/2005 Sb.)

- ◉ **Základní škola** - formou individuální (žák má vypracován IVP), či skupinové integrace (třída pro Ž se zdravotním postižením při ZŠ)
- ◉ **Základní škola praktická** - pro žáky v pásmu lehké MR, devítiletá, 1.stupeň (1.-5.ročník), 2.stupeň (6.-9.ročník) dle nové legislativy od školního roku 2007/2008 - *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání upravený pro žáky s LMR. Cílem je co nejvyšší možná míra zapojení těchto žáků do společnosti a jejich příprava na profesní dráhu.*
- ◉ **Základní škola speciální** - žáci se středně těžkým těžkým mentálním postižením a s vícenásobným postižením a autismem. Náplň práce tvoří: zvládnutí trivia (čtení, psaní, počítání), sebeobsluhy, osobní hygieny, osvojení si pracovních dovedností vše s respektováním individuálních zvláštností žáků. Může trvat 10 ročníků - 1. stupeň (1.-6. ročník), 2. stupeň (7.-10.ročník). Vyučovací hodina může být rozdělena na více jednotek podle individuálních schopností a potřeb žáků, převládá blokové vyučování. Vzdělávání je realizováno dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní školu speciální (RVP ZŠS)

STŘEDNÍ ŠKOLSTVÍ

Edukace v rámci profesní přípravy

- ◉ **Odborné učiliště** (2 a 3 roky)
- ◉ **Praktická škola** - dvouletá (uplatňují se při pomocných pracích ve zdravotnictví, sociální péči a službách, ve výrobních podnicích, v zemědělství, případně chráněných dílnách.
- ◉ **Pracovní škola** - jednoletá (případná pracovní činnost má funkci spíše rehabilitační
- ◉ **Alternativní způsoby pracovní přípravy** - zácvikové kurzy, dílny pracovní terapie, chráněné modelové dílny

Další vzdělávání (dospělých):

- ◉ večerní školy,
- ◉ kurzy k doplnění vzdělání
- ◉ SPC pro MR
- ◉ Ústav sociální péče ÚSP (MPSV ČR)

DOSPĚLOST

Odlišnosti v prožívání tohoto období od zdravých vrstevníků

PROBLÉMOVÁ OBLAST	KOMENTÁŘ
rozhodování o sobě samém	nedostatečné kompetence pro samostatné rozhodování, zůstávají i v dospělosti v pozici závislého dítěte
samostatné bydlení	nutnost chráněného bydlení
navazování partnerských vztahů	potřeba se nemusí vytvářet, někdy nejsou vytvořeny podmínky k navázání kontaktu s druhým pohlavím, osoby žijící v rodině mají tuto možnost ztíženou zejména svými rodiči
sexualita	potřeba bývá saturována autostimulací, mohou se objevit nápadnosti v chování, sexuální agresivita, možnost sexuálního zneužívání druhými lidmi
rodičovské role	není naplněna, vhodná je regulace rodičovství
profesní uplatnění	většinou nejsou schopni uplatnit se na volném trhu práce, vhodné jsou chráněné dílny
ekonomická nezávislost	jsou většinou ekonomicky závislí na rodině, státu

PRACOVNÍ UPLATNĚNÍ OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

- ◉ **Chráněné dílny** - specifická pracoviště pro občany, kteří mají ztíženou možnost případně se vůbec nemohou uplatnit na trhu práce. Poskytují jim pracovní a společenské uplatnění formou pracovní činnosti. Smyslem pracovní rehabilitace v chráněných dílnách je průprava pro práci v nechráněných podmínkách.
- ◉ **Podporované zaměstnávání** - služba určená lidem, kteří hledají placené zaměstnání v běžném pracovním prostředí. Smyslem je vyrovnávání příležitostí pro pracovní uplatnění lidí se ztíženým přístupem na otevřený trh práce v důsledku zdravotního postižení. PZ se věnují nestátní neziskové organizace (Rytmus v Praze, Spolu v Olomouci)

Zaměstnavatelé s více než 25 zaměstnanci jsou povinni zaměstnat osobu se zdravotním postižením, v praxi však je jen velmi málo z nich ochotno přijmout osobu s postižením mentálním.

LEGISLATIVA ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB S MENTÁLNÍM HANDICAPEM

- ◉ Dle zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. Jsou lidé se zdravotním handicapem zařazováni do tří skupin:
 - Osoby s plným invalidním důchodem
 - Osoby s částečným invalidním důchodem
 - Osoby zdravotně znevýhodněné

Deklarace o právech osob s mentálním postižením přijatá valným shromážděním OSN (1971) deklaruje na jednom z prvních míst dokumentu také právo na možnost produktivně pracovat nebo se zabývat jinou užitečnou činností.

SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO OSOBY S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

- ◉ V rámci sociální politiky státu jsou ve formě nového Zákona o sociálních službách (**Zákon č. 108/2006 Sb.**) přijaty nové strategie v sociální sféře:
- ◉ **Sociální služby zahrnují:**
 - sociální poradenství
 - služby sociální péče
 - služby sociální prevence
- ◉ **Formy sociálních služeb:**
 - pobytové
 - ambulantní
 - terénní
- ◉ **Zařízení sociálních služeb pro osoby s mentálním postižením:** např. centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením a chráněné bydlení
-

DOWNŮV SYNDROM

- ◉ Považován za nejrozšířenější formu mentální retardace, je nejčastější chromozomální aberací vyskytující se kdekoliv na světě.
- ◉ Většinou mají středně těžkou mentální retardaci (IQ 35 - 49), mohou mít i lehkou MR nebo těžkou MR, i téměř průměrnou inteligenci
- ◉ Fyziognomické zvláštnosti a zdravotní obtíže (nejsou vždy)- menší hlava, kulatý vzhled, širší a mohutnější krk, malá výška, úzká oční víčka, chybné postavení zubů, ruce a chodidla malé, jedna rýha přes dlaň, ortopedické problémy, hypotonie, MR, vrozené srdeční vady, anomálie žaludku a střev, zrakové vady, sluchové vady, autismus, ADHD, celiakie, leukémie,....

DOWNŮV SYNDROM

- ◉ **Výskyt** v každé populaci přibližně stejný.
- ◉ **Rizikový faktor**: matky nad 35 let, nebo 15-19, otcové nad 50, vlivy radiace a fyzikální vlivy
- ◉ Vrozená chromozomální vada (tzv. genomová choroba) - **trisomie 21. chromozomu**
- ◉ **Prenatální diagnostika** - triple test, ultrazvuk, amniocentéza,...
- ◉ Stěžejní je odborná péče, rodina (bohužel velké procento vyrůstá v institucionální péči)

DOWNŮV SYNDROM - EDUKACE

- ◉ Systém edukace je stejný jako u jedinců s mentální retardací. Výběr školy závisí na **stupni MR**. Vzhledem k dobré míře socializace a adaptačním schopnostem se doporučuje **integrace**.
- ◉ Správnou výchovou lze docílit nejen zlepšení kvality jejich života, ale i adekvátního začlenění do života jako **rovnoprávných občanů společnosti**.
- ◉ Potřeba **intenzivní logopedické péče**, doporučují se alternativní přístupy Feuersteinova metoda, prvky Montessori, muzikoterapie, dramaterapie, canisterapie, ..

POHYBOVÉ AKTIVITY OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

- ◉ Díky sportu mají mentálně postižení možnost získat nové kamarády, zvýšit sebevědomí, přispívá také k orientaci ve světě a v neposlední řadě pomáhá také sportovcům s MP učit se trávit volný čas smysluplně a pozitivně.
- ◉ INAS - FID (International Sports Federation for Persons with Intellectual Disability) (<http://www.inas-fid.org>) byla založena v roce 1986 (s názvem INAS-FMH, od roku 1999 INAS-FID) - mezinárodní sportovní federaci, reprezentující zájmy osob s intelektovým postižením v oblasti sportovních aktivit.
- ◉ Český svaz mentálně postižených sportovců je občanským sdružením samostatných sportovních oddílů, odborů, klubů a tělovýchovných jednot, případně dalších organizací a jednotlivců (dále jen oddílů), které zajišťuje tělovýchovnou, sportovní a turistickou činnost sociální skupiny mentálně postižených sportovců.

POUŽITÁ LITERATURA

- Bartoňová, M, Bazalová, B., Pipeková, J. *Psychopedie. Distanční texty*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978 - 80-7315-144-7
- Pipeková, J. (ed.). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno : Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0